O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI

ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI

MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM METODIKALARI KAFEDRASI

ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA’LIM OLISH SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARIMALAKA OSHIRISH KURSI UCHUN “TANLOV MODULI” (3.6) BO‘YICHA

Ma’ruza matnlari

Tuzuvchi: G. Ortiqova.

Andijon 2026

“Tasdiqlayman”

VPMM Direktori

_____T.T.Turg‘unov

“___” _____2026 yil

MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM

METODIKALARI KAFEDRASI

ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA’LIM OLISH SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARIMALAKA OSHIRISH KURSI UCHUN “ТАНЛОВ МОДУЛИДАН MUSIQA MASHG‘ULOTLARIDA BOLALARNING IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISH”

MODULI (3.6.) BO‘YICHA

Ma’ruza matnlari

Andijon 2026

MUNDARIJA

I.	**KIRISH**	**4**
II.	**TEXNOLOGIK XARITA**	**6**
III.	**MA’RUZA MATN VA O‘QUV MATERIALLAR**	**9**
IV.	**O‘Z-O‘ZINI TEKSHIRISH UCHUN TEST SAVOLLARI**	**34**
V.	**ADABIYOTLAR VA MANBALAR RO‘YXATI**	**37**
VI.	**TARQATMA MATERIALLAR**	**39**
VII.	**ATAMALAR IZOHLI LUG‘ATI**	**58**

3.6 TANLOV MODULI

1. Maktabgacha ta’lim pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish

T/r	O’quv moduli mavzularining nomlari	Auditoriya mashg’ulotlari		
		jami	nazariy	amaliy
1	Maktabgacha ta’lim pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish	**2**	**2**	
2	Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedeagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish metodlari	**2**		**2**
	Jami	**4**	**2**	**2**

1-mavzu. Maktabgacha ta’lim pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish.

(2 soat nazariy mashg‘ulot)

Tanqidiy fikrlash tushunchasi va uning pedagogik mazmuni. Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning ahamiyati.

2-mavzu. Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish metodlari

(2 soat amaliy mashg‘ulot)

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik metodlar. Pedagoglarda muammoli vaziyatlar orqali tanqidiy fikrlashni shakllantirish usullari. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha amaliy mashg‘ulot va treninglar tashkil etish.

II. TEXNOLOGIK XARITA

Vaqt	Mavzu	Jarayon, metod	Resurs, tarqatma materiallar	Tinglovchining faoliyati
80 daqiqa	**1-mavzu: Maktabgacha ta’lim pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish. (2 soat nazariy)**			
40 daqiqa	Tanqidiy fikrlash tushunchasi va uning pedagogik mazmuni.	Slaydlar asosida ma’ruza. Suhbat, bahs-munozara, juftlikda ishlash	Tarqatma materiallar: Tanqidiy fikrlash bo’yicha vaziyatlar nomi qayd etilgan jadval, kutilayotgan natijalar yozilgan kartochkalar.	Tinglaydi, savol-javob, fikrlar bildiradilar, ma’lumotlarni yozib oladi, fikr mulohaza, jadvalni to‘ldiradi
40 daqiqa	Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning ahamiyati.	Ma’ruza, bahs-munozara	tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish metodlari qayd etilgan kartochkalar	Tinglaydi, savol-javob, fikrlar bildiradilar, ta’limiy faoliyat ishlanmasini tahlil qiladilar, fikr mulohaza, tinglovchilar juft bo‘lib ishlaydilar
80 daqiqa	**2-mavzu: Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish metodlari. (2 soat amaliy)**			
40 daqiqa	Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik metodlar.	Ma’ruza, juft bo‘lib ishlash	zamonaviy pedagogik metodlar bo’yicha qayd etilgan kartochkalar.	Tinglaydi, savol-javob, fikrlar bildiradi, ma’lumotlarni yozib oladi, fikr mulohaza, juft bo‘lib ishlaydi.
40 daqiqa	Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha amaliy mashg‘ulot va treninglar tashkil etish.	Guruhlarda ishlash	amaliy mashg‘ulot va treninglar nomi qayd etilgan kartochkalar.	Tinglaydi, savol-javob, fikrlar bildiradilar, ma’lumotlarni yozib oladi, fikr mulohaza, kichik guruhda ishlaydi

I.KIRISH

Zamonaviy ta’lim makoni yuqori darajadagi murakkablik, axborotga boylik va o‘zgarishlar intensivligi bilan ajralib turadi. Bunday sharoitda pedagoglarning tanqidiy fikrlashi, puxta asoslangan qarorlar qabul qilishi hamda ta’lim jarayonini moslashuvchan tarzda boshqara olishi ustuvor vazifa sifatida namoyon bo‘lmoqda. Pedagogning kasbiy roli bugungi kunda nafaqat maqsadli bilimlarga ega bo‘lishni, balki rivojlangan tahliliy, refleksiv va kommunikativ ko‘nikmalarni talab qiladi, bu esa ta’lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini maqsadli shakllantirish zaruratini keltirib chiqaradi. Shu bois mazkur kompetensiyani rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik tizimni yaratish zamonaviy pedagogik ta’limning strategik vazifalaridan biriga aylanmoqda. Pedagog uchun tanqidiy fikrlash qobiliyati quyidagilarda ifodalanadi: uslubiy vositalar va usullarni tanlashga tahliliy yondashuv; savollar berish va ta’lim oluvchilar faolligini rag‘batlantirish qobiliyati; pedagogik vaziyatda muammoni aniqlash qobiliyati; muqobil yechimlarni ko‘rib chiqishga tayyorlik; rivojlangan refleksiv ko‘nikmalarning mavjudligi; ta’lim oluvchilarning mustaqilligini qo‘llab quvvatlash qobiliyati.

1. Tanqidiy fikrlash tushunchasi va ahamiyati

Tanqidiy fikrlash – bu mustaqil, bilimli va asosli qaror qabul qilish, masalalarni turli nuqtai nazardan baholash va mantiqiy tahlil qilish qobiliyatini anglatadi. Maktabgacha ta’lim pedagoglari uchun tanqidiy fikrlash kompetensiyasi – nafaqat o‘quv jarayonini samarali tashkil etish, balki bolalarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga strategik ta’sir ko‘rsatish imkoniyatidir.

2. Kompetensiyani shakllantirishning prinsip va yondoshuvlari

1. **Intellektual faoliyatni rag‘batlantirish** – pedagoglarni savol berish, muammolarni tahlil qilish va yechimni topishga yo‘naltirish.
2. **Refleksiv metodlar** – o‘z fikrini baholash va o‘zi olib borgani metodlarni tahlil qilish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.
3. **Kooperativ o‘qitish** – guruh ishlari, seminarlar va diskussiyalar orqali pedagoglar bir-birining fikrlarini tahlil qilishadi.
4. **Praktik masalalar bilan mashg‘ulotlar** – real hayotiy vaziyatlarda pedagoglar qaror qabul qilish va muammoni hal etish ko‘nikmalarini mustahkamlaydilar.

3. Institutsional va normativ omillar

- **Ta’lim standartlari**: tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yo‘naltirilgan dasturlar bo‘yicha pedagoglarni tayyorlash va malaka oshirish.
- **Baholash tizimi**: pedagoglarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini baholash mexanizmlari mavjudligi.

- **Resurs va metodik ta’minot**: treninglar, ilmiy va amaliy qo‘llanmalar orqali kompetensiyani mustahkamlash.

4. Shakllantirish strategiyalari

1. **Mutaxassislar seminar va treninglari** – tanqidiy fikrlash metodlarini pedagogik faoliyatga joriy etish.
2. **Kadrlarni doimiy malaka oshirish** – metodik materiallar, ilmiy maqolalar va tajriba almashish.
3. **Innovatsion texnologiyalarni qo‘llash** – multimedia vositalaridan, interaktiv dasturlardan foydalanish orqali fikrlashni rag‘batlantirish.
4. **O‘zaro baholash va mentorlik** – tajribali pedagoglar yangi pedagoglarni tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yo‘naltirishi.

5. Natija va kutilayotgan ta’sir

Tanqidiy fikrlash kompetensiyasi shakllangan pedagoglar:

- murakkab pedagogik vaziyatlarda samarali qaror qabul qiladilar,
- bolalar bilan muloqotda tahliliy yondashuvni qo‘llayadilar,
- ta’lim sifatini oshirishga sezilarli hissa qo‘shadilar.

Xulosa

Maktabgacha ta’lim pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish tizimli yondoshuv, doimiy trening va refleksiv metodlarni qo‘llashni talab qiladi. Institutlar tomonidan normativ va institutsional qo‘llab-quvvatlash bu jarayonni samarali qiladi.

1-mavzu. Maktabgacha ta’lim pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish.

(2 soat nazariy mashg‘ulot)

REJA:

1. **Tanqidiy fikrlash tushunchasi va uning pedagogik mazmuni.**
2. **Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning ahamiyati.**

Tanqidiy fikrlash *bu* — fikrlashning alohida turi bo‘lib, faktlarni tahlil qilish orqali xulosalar hosil qiladi. Ushbu konsepsiya murakkab va turli xil ta’riflarga ega, jumladan, ratsionallik, skeptitsizm, xolis tahlil va faktlarni tekshirish. Tanqidiy fikrlash bu — o‘z-o‘zini boshqaradigan, o‘zini-o‘zi tarbiyalaydigan, o‘zini-o‘zi nazorat qiladigan va o‘zini o‘zi to‘g‘irlaydigan fikrlash shaklidir. Uning zaruriy sharti ongni takomillashtirishning qat’iy me’yorlariga rozi bo‘lish va ularni hushyorlik bilan qo‘llashdir. Tanqidiy fikrlash samarali muloqot va muammolarni

hal qilish koʻnikmalarini egallashni, shuningdek, tabiatimizga xos egosentrizm va sotsosentrizmni yengib oʻtishni talab qiladi.

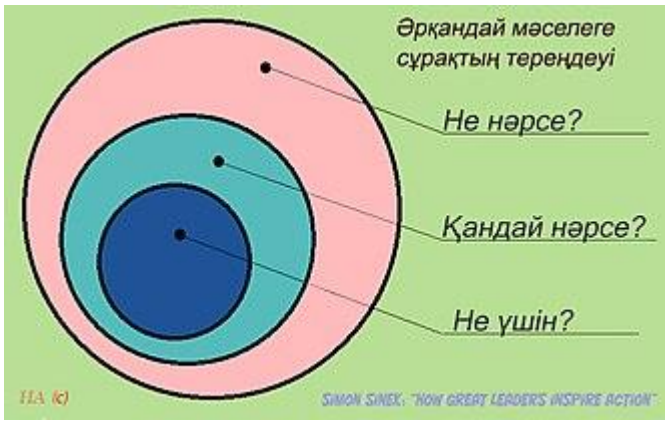

Tanqidiy fikrlashning etimologiyasi va kelib chiqishi

Tanqidiy fikrlash atamasi Xalqaro terminologiya tizimida grek. fikrlashning „*tanqidiy*“ shakli sifatida yuritiladi. **Kritikos**: "tanqid", „baholash“, „imtihon“ va boshqalar. koʻp maʼnoli soʻzdan kelib chiqqan; bu yerda „tanqid“ tushunchasi kundalik hayotda „ayblash“ maʼnosini anglatmaydi, balki aqliy qobiliyat maʼnosini bildiradi va „baholash“, „aniqlash“, „hukm qilish“, „ajratish qobiliyati“ kabi maʼnolarga ega[4]. Tanqidiy fikrlashning intellektual asoslari[5], shuningdek, etimologiyasi ham juda qadim zamonlarga borib taqaladi, yaʼni bundan 2500 yil avval Suqrotning oʻqitish amaliyoti va fikrlarida bu tushunchaga yaqin mazmunni uchratish mumkin; Suqrot savollarni tekshirishning yangi usulini ixtiro qildi, bu odamlarning bilimga boʻlgan ishonchini oqilona aniqlashga qodir emasligining zaifligini koʻrsatdi va bunda Sokratik kinoya ham bor edi.

Tarixi

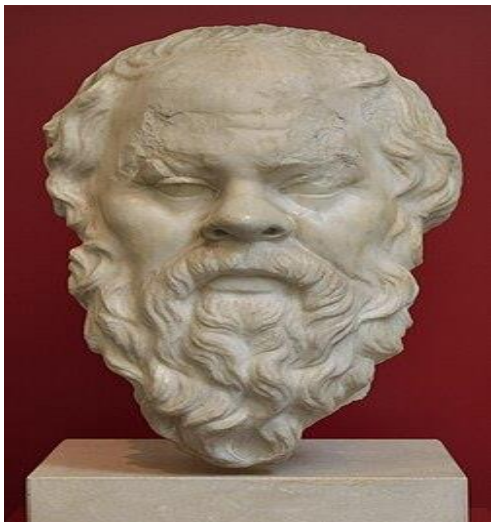

Palazzo Massimo alle Terme, Rimdagi Sokrat rahbari

Tanqidiy fikrlash bilan bog‘liq eng qadimgi yozuvlar Platon tomonidan yozilgan Suqrot ta’limotini taqdim etgan dialoglardir. Ular Platonning birinchi dialoglari bo‘lib, Suqrot bir yoki bir nechta suhbatdoshlari bilan axloqiy masalalar, masalan, Suqrotning qamoqdan qochishi to‘g‘ri bo‘ladimi, degan mavzuda gaplashadi. Faylasuf bu masalani o‘ylab, mulohaza yuritadi va shunday xulosaga keladi: qochish uning ustida tutgan barcha narsalarni (qadriyatlarni) buzadi, masalan, Afina qonunlari va Suqrot tinglayman, degan ichki rahbar ovoz. Suqrot tanqidiy haqiqatni aniqlab berdiki, inson bilim va aqlga „hokimiyat“ (obro‘) asosida bog‘liq bo‘lmaydi. U hokimiyat va yuqori lavozim egalari juda sarosimali va mantiqsiz bo‘lishi mumkinligini isbotladi. Suqrotning fikricha, yaxshi hayot kechirish va hayotning qadriga yetish uchun inson tanqidiy savol beruvchi, „surishtiruvchi ruh“ga ega bo‘lishi kerak. U g‘oyalarni e’tiqodga loyiq deb qabul qilishdan oldin, uni chuqur o‘ylashga undaydigan chuqur savollar berish kerakligini angladi.

Suqrot „dalil izlash, hukm va taxminlarni sinchiklab tekshirish, asosiy tushunchalarni tahlil qilish, nafaqat aytilgan, balki amalga oshirilayotgan ishning mohiyatiga ham kirib borish“ muhimligini belgilab berdi. Uning so‘roq qilish usuli hozir „Suqrotcha so‘roq“ deb nomlanadi va tanqidiy fikrlashni o‘rgatishning mashhur strategiyasi hisoblanadi. O‘zining so‘rov uslubida Suqrot fikrning ravshanligi va mantiqiy izchillikni ta’kidladi.U odamlarga mantiqsiz fikrlashni fosh qilish yoki ishonchli bilim etishmasligini ko‘rsatish uchun savollar berdi. Suqrotning ta’kidlashicha, hokimiyatga ega bo‘lish hech qanday haqiqiy bilimni bera olmaydi. U taxminlarni sinchkovlik bilan tekshirib chiqdi va dalillar va asosli mulohazalarga asoslangan ishonchlilikka shubha qilish usulini yaratdi. Platon Sokrat ta’limotini yozib qoldirdi va tanqidiy fikrlash an’anasini davom ettirdi. Arastu va undan keyingi yunon skeptiklari Sokrat ta’limotini mukammallashtirib, tizimli tafakkur va savol-javob orqali voqelikning tashqi ko‘rinishini emas, balki asl mohiyatini aniqlashga muvaffaq bo‘ldilar.

Suqrot tanqidiy fikrlash an’anasi uchun kun tartibini belgilab beradi, ya’ni umumiy e’tiqod va taxminlarni aks ettirish va oqilona va mantiqiy e’tiqodlarni izchil dalillar yoki mantiqiy asosga ega bo‘lmagan e’tiqodlardan ajratish-ular bizning tabiiy egosentrizmimizga murojaat qiladimi yoki bizning manfaatimizga mos keladimi. Ular qanchalik mos bo‘lishidan qat’i nazar, qanchalik qulay va qulay bo‘lishidan qat’i nazar, ularni diqqat bilan ajratib ko‘rsatish kerak.

Tanqidiy fikrlash Richard V.Pol tomonidan ikki to‘lqinli harakat sifatida tasvirlangan (1994). Tanqidiy fikrlashning „birinchi to‘lqini“ ko‘pincha „tanqidiy tahlil“, tanqidni o‘z ichiga olgan sof, oqilona fikrlash deb ataladi.Uning tafsilotlari unga murojaat qilganlar orasida farq qiladi. Barri K.Beyer (1995) fikriga ko‘ra,

tanqidiy fikrlash aniq, asosli hukm chiqarishni anglatadi.Tanqidiy fikrlash jarayonida g‘oyalar isbotlanishi, to‘liq ko‘rib chiqilishi va baholanishi kerak. Tanqidiy fikrlash qobiliyatlari bo‘yicha AQSh Milliy kengashi. tanqidiy fikrlashni quyidagicha ta’riflaydi: " kuzatish, tajriba, mulohaza yuritish, mulohazalar yoki muloqot orqali to‘plangan yoki hosil qilingan ma’lumotlarni e’tiqod va harakatni (kontseptuallashtirish) boshqaradigan tushunchalarga faol va mohirona aylantirish, qo‘llash, tahlil qilish, sintez qilish yoki baholashning intellektual, ilg‘or jarayoni sifatida aniqlanadi

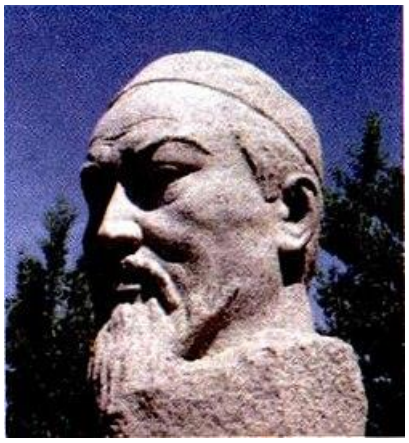
Abay yodgorligi

Qozoq falsafasida Abay Qunanbayuli tanqidiy fikrlashning yangi ufqini ochdi.Abayning hokimiyatga bo‘ysunmaslikni tarannum etgan, bilim va e’tiqodda oqilona aniqlik va dalil talab etgan ayrim she’r va nutqlarini tanqidiy fikrlashning ajoyib namunasi deyish mumkin. Masalan,Abay shunday deydi:

Sababsiz ishonmang,
Agar biror holatga duch kelsangiz.
Chol aytdi, boy dedi:
Kim bo‘lsa, dedi u -
Agar aqlingiz bilan g‘alaba qozonsangiz.
Ahmoqlarga berilmang.
Agar siz tom ma’noda o‘lsangiz.

Bu yerda ko‘zing o‘z aqlingga yetib bormay turib, „Hech kimga, hech kimga ishonma“, deb ogohlantiradi va yana: „Buni yozganning ismini bilma, so‘zini bil!“ deb ogohlantiradi. - va shaxsning o‘zi fikrning to‘g‘riligiga kafolat emasligini, to‘g‘ri fikrlarni nomi (obro‘si) bilan emas, balki fikrning mazmuni bilan qabul qilish kerakligini ta’kidlaydi.

An’anaga ko‘ra, tanqidiy fikrlashning turli xil ta’riflari mavjud:</br>

- „Javob yoki xulosaga kelish uchun axborotni faol, mohirona shakllantirish, qo‘llash, tahlil qilish, sintez qilish va baholash jarayoni“.

- „Aniq, oqilona, ochiq fikrli va asosli intizomli fikrlash“.
- „Maqsadli, o‘z-o‘zini tartibga soluvchi xulosa, sharhlash, tahlil qilish, baholash va xulosa qilish, shuningdek, ushbu xulosaga asos bo‘lgan dalillar, kontseptual, uslubiy, mezon yoki kontekstual tushunchalarni tushuntirish“.
- „E’tiqodimizni shakllantirishda aqldan foydalanish talab etiladi“.
- Qiziqarli skeptitsizm san’ati va mahorati (McPeck, 1981).
- tartibga solish va aniqlashtirish, samaradorlikni oshirish, fikrlashdagi xatolar va noto‘g‘rilikni tan olish kabi narsalar orqali o‘z fikrlash haqida o‘ylash. Tanqidiy fikrlash „qattiq fikrlash“ emas va u muammolarni hal qilishga (o‘z tafakkurini „takomillashtirish“dan tashqari) yo‘naltirilmaydi. Tanqidiy fikrlash ichki yo‘naltirilgan bo‘lib, fikrlovchining ratsionalligini maksimal darajada oshirishga qaratilgan. Inson tanqidiy fikrlash yordamida muammolarni hal qilmaydi, tanqidiy fikrlash yordamida o‘z fikrlash jarayonini yaxshilaydi.
- „Ehtiyotkorlik bilan tahliliy aniqlashga asoslangan baholash“.
- „Tanqidiy fikrlash — bu odamlardan fikr yuritishni va ularning e’tiqodlari va harakatlarini boshqaradigan qarorlar qabul qilishga e’tibor berishni talab qiladigan fikrlash usuli. Tanqidiy fikrlash odamni mantiqiy xulosalar chiqarishga, murakkab ma’lumotlarni qayta ishlashga, narsalarga turli tomonlardan qarashga o‘rgatadi, shuning uchun ular ishonchliroq xulosalar chiqarishi mumkin“.
- Tanqidiy fikrlashning yettita tanqidiy xususiyati mavjud: izlanuvchan va ishtiyoqli, har xillarga ochiq, tizimli fikrlashga qodir, analitik, haqiqatda qat’iyatli, tanqidiy fikrlashda ishonchli va keyin etuk.
- Tanqidiy fikrlash bir necha yo‘llar bilan belgilanishi mumkin bo‘lsa-da, uning asosiy tarkibiy qismi — qoniqarli natijaga erishish uchun kuchli intilish haqida umumiy fikr mavjud, bunga oqilona fikrlash va natijaga asoslangan yondashuv orqali erishish kerak. Xelpernning so‘zlariga ko‘ra, tanqidiy fikrlash, birinchi navbatda, muammolarni hal qilish, hisoblash va ehtimollardan samarali foydalanish kabi o‘rganish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Bu fikrlash jarayonida ishtirok etish tendentsiyasini ham o‘z ichiga oladi. Stanovich so‘nggi yillarda zamonaviy IQ testlari tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini o‘lchay olmayotganini aytdi.

Zamonaviy tanqidiy fikrlash olimlari ushbu an’anaviy ta’riflarni sifat, tushuncha va jarayonga kengaytirishga harakat qilishdi, jumladan ijodkorlik, tasavvur, izlanish, hayajon, empatiya, bilimlarni bog‘lash, feministik nazariya, sub’ektivlik, noaniqlik va behudalik . Tanqidiy fikrlashning ba’zi ta’riflari bu sub’ektiv tajribalarni istisno qiladi.

- Ennisning fikriga koʻra, "tanqidiy fikrlash — bu e'tiqod va harakatni boshqaradigan kuzatish, tajriba, fikrlash, oʻrganish yoki assotsiatsiya orqali toʻplangan yoki hosil ma'lumotlarni kontseptsiyalash, qoʻllash, tahlil qilish, sintez qilish va / yoki baholashning intellektual va intizomli jarayoni. Ennisning bu ta'rifi Xarvi Sigel, Piter Fazione va Deanna Kuhn tomonidan ilgari surilgan.
- Ennisning fikricha, tanqidiy fikrlash diqqat va miya faoliyatini talab qiladi. Agar tanqidiy fikrlash ta'lim sohasiga kiritilsa, bu usul oʻquvchilarning miya faoliyatini oshiradi va matnlarni boshqacha tushunishga yordam beradi.
- Tanqidiy fikrlash turli qismlarga boʻlinishi mumkin va boshqa sohadagi talaba tanqidiy fikrlashning boshqa modeliga muhtoj boʻladi. Tanqidiy fikrlash oʻxshash materialdan juda koʻp turli burchak va istiqbollarni ochib beradi.

Mantiq va ratsionallik

Mantiqiy argumentatsiyani oʻrganish tanqidiy fikrlashni oʻrganish bilan bogʻliq. Mantiq argumentlarni tahlil qilish va ularning haqiqiy yoki notoʻgʻriligini baholash bilan bogʻliq. Gnoseologiyaning sohalarida tanqidiy fikrlash mantiqiy fikrlashni ta'kidlaydi, bu mantiqiy toʻgʻri va mantiqiy notoʻgʻri xulosalarni ajratishga imkon beradi.

Loik tafakkurining „birinchi toʻlqini"da mutafakkir oʻz tafakkur yoʻnalishidan tashqariga chiqib, tushuncha yoki gʻoyalar oʻrtasidagi bogʻlanishlarni tarafkashlikdan xoli tahlil qiladi. "Tanqidiy fikrlashda mantiqdan tashqari" inshosida Kerri S.Uolters ushbu mafkurani quyidagicha ta'riflaydi: „Tanqidiy fikrlashning mantiqiy izlanishlari talabalarga quyidagilarni ma'lum qiladi: Fikrlash faqat norasmiy (va ozroq darajada rasmiy) tartiblarga mos kelgandagina qonuniydir va tanlangan fikrlovchi tahliliy, tekshirish va baholashda mavhum, universal va obyektiv.uslubga qaratilgan.Ushbu fikrlash modeli an'anaviy akademik donolikka shunchalik singib ketganki, koʻplab oʻqituvchilar buni qonun sifatida qabul qilishadi." Bunday tamoyillar koinotning miqdoriy tushunchasiga tobora koʻproq bogʻliqlik bilan paydo boʻldi.

Tanqidiy fikrlashning „ikkinchi toʻlqini" mualliflari „birinchi toʻlqin"ga xos boʻlgan tanqidiy fikrlashning logosentrik modelidan ongli ravishda uzoqlashdilar. Garchi koʻpgina olimlar tanqidiy fikrlashni tashkil etuvchi narsaga nisbatan kamroq eksklyuziv nuqtai nazarni qabul qila boshlagan boʻlsalar ham, ratsionallik va mantiq tanqidiy fikrlashning asosiy asoslari sifatida qabul qilindi.Valtersning fikriga koʻra, „birinchi toʻlqin" ning eksklyuziv logotsentrizmi „yaxshi fikrlash mantiqiy fikrlash uchun soddalashtirilgan fikrlash degan asossiz taxmin" bilan boshqarilgan

Deduksiya, oʻgʻirlash va induksiya

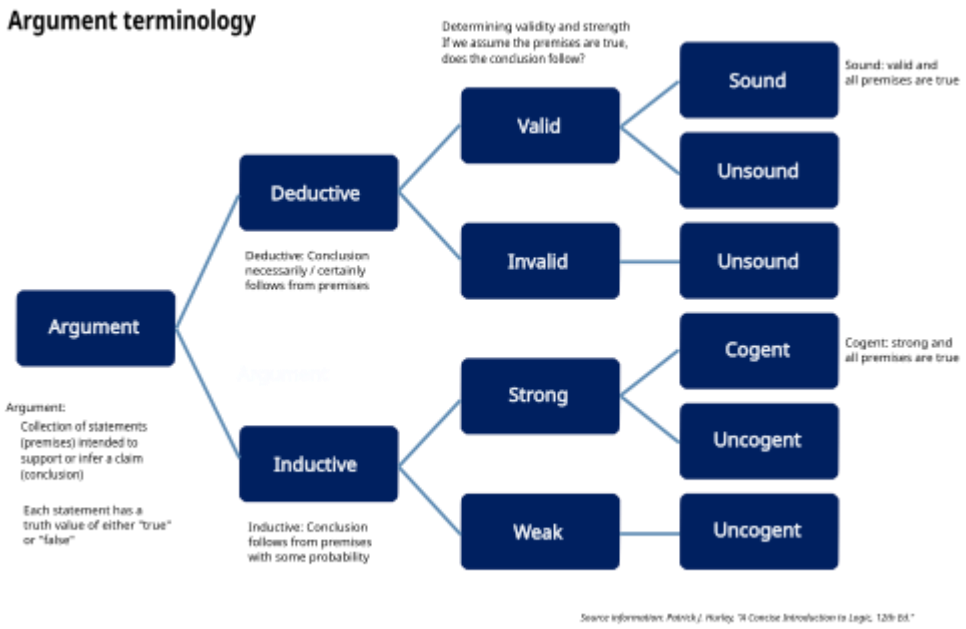

Mantiqda ishlatiladigan argument terminologiyasi

Mantiqiy fikrlashning uch turi mavjud. Norasmiy ravishda, rasmiy deduksiyadan tashqari, mantiqiy fikrlashning ikki turini ajratish mumkin: induksiya va o‘g‘irlash .

Deduksiya

- Deduksiya — rasmiy shakllantirish qoidalaridan foydalangan holda, argumentning asosiy tuzilishidan xulosa chiqarishdir . Masalan: X — shaxs (preza), u holda hamma odamlarning yuzi (preza) bor, shuning uchun X ham yuzga ega (mantiqiy xulosa).

Induksiya

- Induksiya — mantiqiy xulosa chiqarish modeli bo‘lib, unda xulosaning tuzilishi aniq ma’lumotlar va faktlar bilan ta’minlanadi. Masalan: juft butun sonlar yig‘indisi juft. agar U yerda hatto ta’rifiga ko‘ra. u er-xotin; shuning uchun ikkita juft sonni qo‘shish juft sonni beradi.

O‘g‘irlab ketish

- Abduqiya evristik analogiyadan foydalanib xulosa chiqarishni bildiradi, buni oldindan o‘ylab ko‘rmasdan bo‘lmaydi. Masalan: „Men dalada qo‘ylarni payqadim va ular menga oppoq ko‘rindi, shuning uchun qo‘ylar oq“. Deduktiv fikrlash bilan solishtirganda: hech bo‘lmaganda ba’zi qo‘ylar oq.

1. Танқидий фикрлашнинг асосий тушунчаси

Танқидий фикрлаш — бу шахснинг ўз-ўзини бошқара олиши, ўз фикр ва ҳаракатларини таҳлил қилиши ҳамда солиштириб баҳолаши натижасида маъноли хулосалар чиқариш қобилиятидир. У фактларни синчковлик билан

таҳлил қилиш, далиллар асосида қарор қабул қилиш ва англашли хулосалар яратишни ўз ичига олади. Танқидий фикрлашда асосий жиҳатлар қуйидагилардан иборат:

1. **Мулоҳазали ёндошув** – маълумотлар ва фактларни таҳлил қилиш, уларнинг аҳамиятини ва ишончлилигини текшира билиш.
2. **Маъноли хулоса чиқара олиш** – аргументлардан логик ва асосли хулосалар ҳосил қилиш.
3. **Мустақил қарор қабули** – қатор вариантларни баҳолаб, энг маъқулини танлаш қобилияти.
4. **Объективлик ва ҳужжатли фикр юритиш** – шахсий эмоционал фикрлардан узоқлашиш ва маълумотларга таянган ҳолда баҳолаш.
5. **Ҳукумат ва иерархияга бўйсунишдан узоқлашиш** – маълумотлар ҳақиқийлиги шахснинг ваколати ёки обрўси билан белгиланмайди.

2. Танқидий фикрлашнинг тарихи ва назарий асослари

Танқидий фикрлаш философияда қадимдан шаклланган тушунча бўлиб, унинг асосий манбалари қуйидагилар:

- **Сўқротча усул**: Савол бериш ва баҳс орқали билимни текшириш йўлида ҳақиқати аниқлаш. Сўқрот шахсий фикрлардан қатъий назар, далил ва мантиққа асосланган хулосаларни устун қўйган.
- **Платон ва Аристотел**: Ташқи воқеликнинг чиройли кўринишидан эмас, асосий моҳиятни аниқлашга йўналтирилган таҳлил ва мантиқий асослар.
- **Ҳозирги психологик ва педагогик тадқиқотлар**: Edward Glaser ва бошқалар танқидий фикрлашни инсоннинг ақлий ва интизомли фикр юритиш қобилияти сифатида таърифлаган.

3. Танқидий фикрлашнинг педагогик мазмуни

Педагогик нуқтаи назардан танқидий фикрлаш — бу асосий компетенция ҳисобланади. У ўқувчиларда қуйидагиларни шакллантиради:

1. **Фикрлаш ва таҳлил қобилияти** – маълумотни таҳлил қилиш, турли нуқтаи назарлардан таққослаш ва ижодий ёндашувни ривожлантириш.
2. **Муаммоларни мустақил ҳал қилиш** – мураккаб вазифаларда фаол қарор қабул қилиш ва аргументлаш.
3. **Когнитив ва психолингвистик фаолият** – тил ва маданий контекстда маълумотни тушуниш ва қайта ифодалаш.
4. **Эмпатия ва ижтимоий фаоллик** – ўз фикри ва бошқаларнинг нуқтаи назарини баҳолаш, ижтимоий муносабатларда масъулиятни ошириш.
5. **Объектив билим баҳолаш** – тажриба ва фактларга асосланган, субъектив эмас фикр юритиш.

4. Танқидий фикрлашни педагогик жараёнда ривожлантириш босқичлари

1. **Қизиқаётганликни уйғониш** – оʻқувчи маълумотларни ўрганишга қизиқишини ривожлантириш.
2. **Таҳлил қилиш** – маълумотлар ва фактларни қисмларга ажратиш ва тушуниш.
3. **Мулоҳаза юритиш** – топилмалар асосида хулоса чиқариш.
4. **Объективлик** – эмоция ва шахсий нуқтаи назардан узоқлашиш.
5. **Ўзини ишонч билан ифода қилиш** – далилларга таяналган фикр билдириш.
6. **Баҳолаш ва тақдимот** – хулосаларни ёзма ва оғзаки ифодалаш, фикрларини мулоҳаза қилиш.
7. **Мулоқот** – танқидий фикр натижаларини бошқалар билан муҳокама қилиш.

Танқидий фикрлашнинг педагогик аҳамияти шундаки, у талабаларда мустақил ва рационал фикр юритиш, ижтимоий ва маданий муҳитда масъулиятли қарорлар қабул қилиш қобилиятини шакллантиради ва уларнинг шахсий интеллект ва маънавий ўсишини таъминлайди.

Хулоса

Танқидий фикрлаш — бу шахснинг ақлий мустақиллик ва хулосалар чиқариш қобилиятини ривожлантирувчи интеллектуал жараён. Педагогик амалиётда у ўқувчиларда ҳиссий, когнитив ва ижтимоий қобилиятларни ривожлантиришда асосий восита ҳисобланади. Танқидий фикрлашни тарбиялаш ўз ичига кўпқиррали таҳлил, мулоҳаза, баҳолаш ва мустақил қарор каби жараёнларни олади, бу эса замонавий таълимда муҳим ва зарурий компетенция ҳисобланади.

Ilmiy adabiyotlarda “tanqidiy fikrlash” tushunchasiga turlicha ta’riflar berilgan. Masalan, J. Dewey (1933) uni muammoli vaziyatlarni oqilona tahlil qilish va dalillarga asoslangan xulosa chiqarish qobiliyati sifatida ta’riflagan. R. Ennis (2015) tanqidiy fikrlashni “oʻylangan, maqsadli va ratsional qaror qabul qilish jarayoni” deb koʻrsatadi. D. Halpern (2014) esa bu jarayonni ijodiylik, refleksiya va baholash faoliyatining uygʻunligi sifatida koʻradi. Oʻzbek olimlari ham tanqidiy tafakkurni ta’lim jarayonida talabaning mustaqil bilim olish, tahliliy yondashuvni shakllantirish va ijtimoiy faoliyatda samarali ishtirok etish qobiliyatlari bilan bogʻliq holda oʻrganib kelmoqda. Tanqidiy fikrlashning nazariy asoslari kognitiv psixologiya, mantiq, lingvistika va pedagogika fanlari kesishgan nuqtada shakllangan. (Vygotsky, 1978) U shaxsning bilish faoliyatini faollashtiradi, mavjud bilimlarni qayta ishlash va yangi kontekstda qoʻllash imkonini beradi (Qodirova,

2022). Bu jarayon, ayniqsa, chet tilini o‘rganishda va xorijiy talabalarga o‘zbek tilini o‘rgatishda muhim ahamiyat kasb etadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA Hozirgi pedagogik paradigma an’anaviy “bilim berish” modelidan “kompetensiya shakllantirish” modeliga o‘tdi. (Ahmadova, 2022) Bu jarayonda tanqidiy fikrlash asosiy kompetensiyalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ta’limda interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, bahs-munozara va analitik topshiriqlar tanqidiy tafakkurni rivojlantirishning samarali vositalaridir. Xususan, o‘zbek tili muhitida xorijiy talabalarni o‘qitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ularning lingvokulturologik kompetensiyasini kengaytiradi, psixolingvistik qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi va natijada ta’lim samaradorligini oshiradi. Tanqidiy fikrlashni shakllantirish bugungi kunda nafaqat ta’lim jarayonining metodik talabi, balki jamiyatning intellektual rivojlanish strategiyasi sifatida ham qaralmoqda. Zero, mustaqil fikrlaydigan, dalillarga asoslanib qaror qabul qiladigan va yangicha yondashuvlar ishlab chiqishga qodir shaxsni tayyorlash milliy ta’lim tizimining ustuvor maqsadidir. XULOSA Tanqidiy fikrlash tushunchasi ta’limning zamonaviy paradigmasida markaziy o‘rinni egallaydi. Uning ilmiy-nazariy izohi shaxsning bilish faoliyatini faollashtiruvchi, ijodiy tafakkurni rag‘batlantiruvchi va kompetensiyani shakllantiruvchi jarayon sifatida talqin qilinadi. Pedagogik amaliyotda esa tanqidiy fikrlash talabalarning mustaqil bilim olish, tahliliy va mantiqiy yondashuvni shakllantirish hamda kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tanqidiy fikrlash ko‘p darajali tizim bo‘lib, uning tarkibiga quyidagi komponentlar kiradi: «

• Kognitiv komponent. Mantiqiy operatsiyalar - tahlil, sintez, taqqoslash, tasniflash, faktlarni taqqoslash ko‘nikmalarini aks ettiradi. Kognitiv tarkibiy qism ma’lumotlarni tizimlashtirish, asosiy narsani ajratib ko‘rsatish, sabab-oqibat aloqalarini o‘rnatish va asosli xulosalar chiqarish qobiliyatini ta’minlaydi.

• Baholash-refleksiv komponent. O‘z fikrlash harakatlarini anglash, jarayonini tahlil qilish, xatolarni payqash qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Refleksiya yangi ma’lumotlarni mavjud bilimlar bilan taqqoslash va o‘z qarorlarini tuzatish imkonini beradi.

• Kommunikativ komponent. Dalillangan dialog olib borish, suhbatdoshlarni tinglash, o‘z pozitsiyasini to‘g‘ri ifodalash va qarama-qarshi nuqtayi nazarlarni hisobga olish qobiliyatini nazarda tutadi.

• Emotsional-irodaviy komponent. Murakkab qarorlar qabul qilishga tayyorlik, yangi g‘oyalarga ochiqlik, noaniqlikka bardosh berish qobiliyati uchun javobgardir. Hissiy moslashuvchanlik konstruktiv tanqidni qabul qilishga yordam beradi.

• Motivatsion komponent. Haqiqatni izlashga ichki ehtiyoj, o‘rganilayotgan materialning ma’nosini tushunishga intilish, muammoli vaziyatlarni hal qilishga qiziqishni o‘z ichiga oladi.

Tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish uchun faollik, mustaqillik, tahliliy va ijodiy faoliyatni rag‘batlantiruvchi metodlar tizimi zarur. Bu usullar ta’lim oluvchilarni yechimlarni mustaqil izlashga, muqobillarni taqqoslashga va farazlarni ilgari surishga undaydi. Axborotni vizual tashkil etish usullari: intellektual xaritalar, grafik modellar. Ular axborot elementlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash, murakkab materialni strukturalash va tahlil qilish imkonini beradi. Munozara metodlari ("asosli rozilik yoki norozilik") konstruktiv bahs olib borish, pozitsiyani dalillash va tanqidni qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi. Refleksiv metodlar: o‘z-o‘zini baholash, ta’lim oluvchilarga bajarilgan ishning ma’nosini anglashga va o‘zlarining aqliy harakatlarini nazorat qilishga yordam beradi. Ta’lim jarayonning sifati, samaradorligini oshirish turli xil, mavzu va vaziyatga eng mos keladigan topshiriqlarni mohirona tanlash va ulardan foydalanishga, shuningdek, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning butun o‘quv jarayonining subyekt-subyekt munosabatlarini faollashtirishga bevosita bog‘liq. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullarini tanlash turli yo‘nalishlarga tegishli bo‘lgan o‘quv materialining mazmuni va maqsadlaridan kelib chiqadi.

Xorijiy amaliyotda samarali yondashuvlardan biri Toni Byuzenning “xarita intellekti” hamda “muvaffaqiyat formulasi” usulidir. Ular fikrni vizual ifodalash orqali ma’lumotlarni eslab qolish, g‘oyalarni yaratish hamda urinish – hodisa – qayta aloqa – tekshirish – tuzatish – muvaffaqiyat orqali natijani bosqichma-bosqich takomillashtirishga yordam beradi. Tanqidiy fikrlash nafaqat ma’lum bir ko‘nikma, balki birgalikda ishlaydigan fikrlash ko‘nikmalarining butun bir to‘plami bo‘lib, tahlil qilish, taqqoslash, dalillash va xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar tizimini qo‘llashni o‘z ichiga oladi. Quyidagi usullar alohida qiziqish uyg‘otadi: Mnemojadvallar ma’lumotlarni tizimlashtirish vositasi sifatida ma’lumotlarni vizual shaklga o‘tkazish imkonini beradi, tarbiyalanuvchining tahliliy faoliyatini kuchaytiradi va quyidagilarni rivojlantirishga yordam beradi: axborotning asosiy elementlarini ajrata olish; ma’nolarni kodlash va dekodlash ko‘nikmalari; mantiqiy o‘zaro aloqalarni o‘rnatish qobiliyati; refleksiv tahlil. "Tafakkurning olti shlyapasi" usuli fikrlash operatsiyalarini turli mantiqiy rejimlar bo‘yicha taqsimlash imkonini beradi. Har bir "shlyapa" ma’lum bir fikrlash turini ifodalaydi: dalillar bilan ishlash; hissiy baholash; tanqidiy tahlil; ijobiy tomonlarni aniqlash; ijodiy izlanish; fikrlash jarayonini boshqarish. Turli fikrlash uslublari o‘rtasida ongli ravishda almashish; subyektiv reaksiyalarni faktlardan ajratish; muammoni kompleks tahlil qilishga yordam beradi: Morfologik quti usuli o‘z pozitsiyasini shakllantirish, uni asoslash va oqibatlarni tahlil qilish qobiliyatini

rivojlantiradi: pozitsiya - tushuntirish (yoki asoslash) - misol - oqibat (yoki hukm) IMEN (ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi) pedagogik ta’limda fikrlashning tizimliligi, qarama-qarshiliklarni tahlil qilish va muammoni yaxlit ko‘rish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi: pedagogik vaziyatlarning nostandart yechimlarini izlash; qiyinchiliklarning yashirin sabablarini tahlil qilish; pedagogik qarama-qarshiliklarni aniqlash; masalani yechish variantlarini modellashtirish. «Argument sxemasini chizish (vizual xarita)» metodi ta’lim oluvchilarning argumentatsiyani tahlil qilish jarayonini interaktiv qiladi. Ish jarayonida dalillashning borishini aks ettiruvchi ko‘rgazmali sxemalar tuziladi, so‘ngra ularning qiyosiy tahlili va muhokamasi o‘tkaziladi. SINKVEYN - savolni chuqurroq tushunishga erishish, ta’lim oluvchilarning berilgan mavzu bo‘yicha o‘z fikrlarini qisqa va aniq ifodalash qobiliyatini tekshirish vazifasining bajarilishini ifodalaydi. O‘tkazilgan tahlillar pedagoglarda tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish ularning kasbiy shakllanishining zaruriy sharti ekanligini ta’kidlash imkonini beradi. Mazkur kompetensiyani shakllantirish samaradorligi ta’lim oluvchining real hayotiy vaziyatlar va kelajakdagi kasbiy muammolarni hal qilishga tayyorligini tavsiya etilgan metodikalardan tizimli foydalanish orqali ta’minlanadi. Agar pedagoglarda tanqidiy fikrlash muntazam ravishda rivojlantirilsa, bu ularning ta’lim jarayonini tanqidiy yondashuvga asoslangan tarzda tashkil etishiga imkon yaratadi. Natijada pedagoglar MTT tarbiyalanuvchilarda tanqidiy fikrlash kompetentsiyasini shakllantirishga yanada ongli, maqsadli va samarali yo‘naltira oladilar. Tanqidiy fikrlaydigan pedagog bolalarning fikrini tekshirish, dalillarni tahlil qilish, savollar berish, muqobil nuqtai nazarlarni ko‘rib chiqish va mustaqil xulosa chiqarish jarayonlarini ongli ravishda qo‘llab-quvvatlaydi. Bunday yondashuv bolalarda mantiqiy fikrlash, sabab–oqibatni anglash, muammolarni hal qilish, axborotni baholay olish kabi tanqidiy fikrlashning asosiy komponentlarini shakllantiradi. Pedagogning o‘zi tanqidiy fikrlashni qanchalik chuqur egallagan bo‘lsa, u maktabgacha yoshdagi bolalarda ushbu ko‘nikmalarni shakllantirishga shunchalik samarali ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlarini pedagogik amaliyotga joriy etish nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki zamonaviy jamiyatda mas’uliyatli, ongli va samarali faoliyat olib boradigan shaxsni tarbiyalashga ham xizmat qiladi.

2.Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning ahamiyati

Maktabgacha ta’lim (MTT) pedagoglari ta’lim-tarbiya jarayonining sifatini oshirish, bolalarda mustaqil, ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda markaziy o‘ringa ega. Shu nuqtai nazardan, pedagoglarning

tanqidiy fikrlash kompetensiyasi yosh avlodning bilim olish darajasini tubdan yaxshilashda muhim vosita hisoblanadi.

Tanqidiy Fikrlash Kompetensiyasining Ahmiyati

1. **Ta’lim sifatini oshirish**: Pedagoglar tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lganda, ular o‘z darslarini va o‘quv metodlarini izchil tahlil qiladi, samarali yondashuvlarni aniqlash va takomillashtirish imkoniga ega bo‘ladi
2. **Mustaqil tafakkur va qaror qabul qilish**: Tanqidiy fikrlash pedagoglarni tezkor va asosli qarorlar qabul qilishga o‘rgatadi. Bu esa bolalarga to‘g‘ri bilim va tarbiya berish sifatini oshiradi
3. **Innovatsion ta’lim jarayoni**: Kompetentsiyasi yuqori bo‘lgan pedagoglar innovatsion yechimlarni ishlab chiqadi va **axborot texnologiyalari** hamda zamonaviy metodlarni samarali tatbiq qiladi
4. **Kasbiy rivojlanish va malaka oshirish**: Tanqidiy fikrlash pedagogni kasbiy o‘sish va doimiy bilim yangilashga rag‘batlantiradi. Shu bilan birga, pedagogning **mashg‘ulotlarni rejalashtirish va baholash qobiliyati** oshadi
5. **Bolalar rivoji va ijtimoiy kompetensiyalar**: Pedagog tanqidiy fikrlashga ega bo‘lsa, u bolalarning mantiqiy izlanishlarini, muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi va ularni turli hayotiy vaziyatlarga moslashishga o‘rgatadi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida pedagoglarning tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish **nafaqat pedagogning kasbiy malakasini oshirish**, balki **bolalarning ijodiy va mantiqiy rivojlanishini ta’minlash**da muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon zamonaviy metodlar, innovatsiyalar va axborot texnologiyalarini tatbiq qilish orqali ta’lim sifatini yanada samarali oshirish imkonini beradi.

Tavsiya

- Pedagoglarni muntazam malaka oshirish dasturlari orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.
- Ta’lim-tarbiya jarayonida innovatsion yondashuvlar va interaktiv metodlarni keng qo‘llash.
- Rahbarlar tomonidan tanqidiy fikrlash kompetensiyasini baholash va rag‘batlantirish mexanizmlarini joriy etish.

MTT pedagog va tarbiyachilarni rivojlantirish shaxs qadriyatlarini o'zgartirish bo'lib, u pedagogning bilim va ko'nikmalarini o'zgartirishni talab etadi. Pedagog-tarbiyachilarni rivojlantirish — ishchi kuchi sifatini oshirishga qaratiladi. Ishchi kuchi sifati iqtisodiy kategoriya sifatida insonning mehnatga layoqatini shakllantirish va rivojlantirish yuzasidan shaxs va jamiyat, xodim va ish beruvchi

o'rtasidagi munosabatlarni hamda ushbu munosabatlarning ishlab chiqarish faoliyatida namoyon etish darajasini ifoda etadi. Mehnat jarayonida namoyon bo'ladigan inson xususiyatlari muayyan tarkibni tashkil etadi. Quyidagilar bu tarkib qismlaridir: ¬ qiziqish (motivatsiya) xususiyatlari; ¬ kasbiy-malaka xususiyatlari; ¬ aqliy (intellektual) xususiyatlar; ¬ nufuz (demografik) xususiyatlari, salomatlik. Ushbu xususiyatlar o'zaro bog'liq bo'lib, bevosita ishchi kuchiga, sifatiga ta'sir ko'rsatadi. Tarbiyachi va pedagoglarni rivojlantirish zarurati o'z vaqtida olingan bilimlar, egallangan ko'nikmalar eskirib qolishi jarayoni g'oyat tezlashib ketganligi bilan bog'liqdir. Ilm-fan yutuqlari, yangiliklardan muttasil xabardor bo'lish, davr bilan baravar qadam tashlashga intiladigan har bir mutaxassis qayta tayyorlash yoki malaka oshirish kursini tugallashi bilan amalda yana o'qishni boshlashi talab etilmoqda. Bilimlarning bu darajada jadallik bilan eskirib borayotganligi zamonaviy ta'lim tashkilotlarni uzluksiz o'qiydigan MTT sifatida faoliyat ko'rsatishini doimiy zaruratga aylantirdi.

Pedagog tarbiyachilarni rivojlantirishda hozirgi vaqtda ikki tendensiya ko'zga tashlanmoqda. 1. Bilimlarni ularning aniq shakliga — hujjatlar, yo'riqnomalar, ma'lumotlar bazasi va hokazolarga muvofiqlashtirish. Mutaxassislar buni “G'arb tendensiyasi", deb ham atashmoqda. Chunki Yevropa va Amerika Qo'shma Shtatlarida kadrlarni rivojlantirish dasturlarida xuddi shunga urg'u berilmoqda. 2. Bilimlar faqat ayrim mutaxassis va rahbarlar guruhi tomonidan emas, balki butun pedagog xodimlar tomonidan muntazam ravishda egallab borilishini ta'minlash “Sharq tendensiyasi” deb ta'riflanib, bu ko'proq Yaponiyaga xosligi ko'zga tashlanadi. Pedagoglarni uzluksiz o'qitish: — yangi pedagog va tarbiyachilar tayyorlash; — malakali pedagog va tarbiyachilarni qayta tayyorlash; — tarbiyachilarni ikkinchi (turdosh) kasblarga o'qitish; —pedagog va tarbiyachilarni malakasini oshirishni o'z ichiga oladi. Pedagog tarbiyachilarni rivojlantirish inson salohiyatini shakllantirish va uni muttasil oshirib borishga da'vat etadi. Bu jarayon shunday tashkil etilishi kerakki, inson butun mehnat faoliyati davomida kasbiy ta'lim va qayta tayyorlash orqali o'z bilimlari va ko'nikmalarini takomillashtirib borishga intilishi kerak. Pedagog tarbiyachilarni rivojlantirish quyidagi shartlarga bog'liqdir: ♣ MTTning pedagog tarbiyachilarni bugungi ishida va kelajakni ko'zlab rivojlantirishga ehtiyoji; ♣ Pedagog tarbiyachilarni rivojlantirish salohiyati, ya'ni ularning hali foydalanilmagan bilimlari, qobiliyatlari mavjudligi; ♣ Pedagog tarbiyachilarning rivojlanishga ehtiyoji; ♣ Pedagog tarbiyachilarni rivojlantirish imkoniyati, ya'ni moliyaviy, mehnat, texnika va boshqa resurslarning mavjudligi. Pedagog tarbiyachilarning rivojlanishga ehtiyoji deyilganda xodimlarning o'z MTT maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda o'z bilimi, ko'nikmasini oshirish, kasbiy imkoniyatlariga yangicha qarashni ongli anglangan zarurat sifatida tushunishi anglanadi. Rivojlanishga ehtiyoj hamisha ham o'zgarishlarga mos tushavermaydi.

Yuzaga chiqqan muammolarni hal etish uchun hamisha ham birgina tarbiyachilarni o'qitishning o'zi kifoya qilmaydi, balki tashkiliy tizimda o'zgarishlar ham talab etiladi. Ular ishga qiziqtirish va rag'batlantirish tizimini, rahbarlik uslubini, ishni tashkil etish marketingini, mas'uliyatni qayta taqsimlashni va boshqa masalalarni o'zgartirish zaruratini ham tug'dirishi mumkin.

1. **Pedagogik kompetensiya tushunchasi va uning turlari haqida tushuntiring.**
   Ushbu savol pedagogdan o‘zini professional jihatdan baholash uchun asosiy nazariy ma’lumotlarni bilishini talab qiladi.
2. **MTTda pedagogik kompetensiyani shakllantirish jarayonida qaysi metod va texnologiyalardan foydalanish mumkin?**
   Savol amaliy yondashuv hamda malaka oshirish vositalarini aniqlashni talab qiladi, masalan: seminarlar, master-klasslar, kooperativ o‘qitish texnologiyalari.
3. **Pedagogik faoliyatda refleksiya nima uchun muhim va kompetensiyani shakllantirishga qanday ta’sir ko‘rsatadi?**
   Bu savol auditoriyaga o‘z ishini tahlil qilish, xatolardan o‘rganish va muntazam rivojlanish muhimligini tushuntirishga yordam beradi.
4. **MTT pedagoglarining malaka va kompetensiyasini baholashda qaysi mezonlarni qo‘llash tavsiya etiladi?**
   Misol uchun: nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, pedagogik innovatsiyalarni qo‘llash, ish samaradorligi va o‘quvchilar bilan ishlash sifatini baholash.
5. **Kompetensiya shakllantirishda individual va jamoaviy ishning o‘rnini taqqoslang.**
   Ushbu savol pedagoglarning shaxsiy rivojlanish va hamkorlikdagi ishlash ko‘nikmalarini aniqlashga yordam beradi.

Mavzu yuzasidab test savollari

1. **Tanqidiy fikrlash kompetensiyasi nima uchun pedagog uchun muhimdir?**
   a. Bolalarni faqat o‘qitish uchun
   b. Ta’lim sifatini oshirish va samarali qarorlar qabul qilish
   c. Mashg‘ulotlarni tez tugatish uchun
   d. Faqat baholash jarayonida
2. **Tanqidiy fikrlash pedagogni qanday qobiliyat bilan ta’minlaydi?**
   a. Mustaqil qaror qabul qilish

b. Faqat axborot o‘qish
c. So‘zlarni yod olish
d. Faoliyatni qisqartirish

3. **Tanqidiy fikrlash pedagogning qay qobiliyatini rivojlantiradi?**

a) Multfilm yaratish
b) Mashg‘ulotlarni rejalashtirish va baholash
c) Faqat qo‘llanma o‘qish
d) Sport mashg‘ulotlarini o‘tkazish

4. **Innovatsion yondashuvlarni tatbiq etishda tanqidiy fikrlash nima vazifani bajaradi?**
   a) Faoliyatni kechiktirish
   b) Samarali yechimlarni ishlab chiqish
   c) Faqat an’anaviy metodlarga amal qilish
   d) Fikr almashishni kamaytirish
5. **Bolalarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda pedagog qanday rol o‘ynaydi?**
   a) Muammolarni hal qilishni o‘rgatadi
   b) Faqat qo‘rquv bilan tarbiyalaydi
   c) Faoliyatni cheklaydi
   d) Raqamlarni yodlatadi
6. **Tanqidiy fikrlash kompetensiyasi pedagoga qanday kasbiy rivojlanish imkonini beradi?**
   a) Doimiy bilim yangilash va malaka oshirish
   b) Faoliyatni kamaytirish
   c) Faqat dars berish
   d) Musiqiy qobiliyatni oshirish
7. **Pedagog tanqidiy fikrlashga ega bo‘lsa, u bolalarga qanday ko‘nikmalarni o‘rgatadi?**

a) Ijodiy va mantiqiy fikrlash
b) Hech qanday qo‘llab-quvvatlash
c) Faqat o‘qish
d) Faqat yozma ishlar

8. **Tanqidiy fikrlash qaysi jarayonda eng samarali?**
   a. Axborot texnologiyalarini qo‘llash
   b. Faqat kitob o‘qish
   c. Mashg‘ulotlarni qisqartirish
   d. Faqat savol-javob jarayoni
9. **Quyidagi qaysi metod pedagogning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi?**
   a. Interaktiv va innovatsion metodlar

b. Faqat dars jadvaliga rioya qilish
c. Faoliyatni qisqartirish
d. Faqat baholash

10. **Tanqidiy fikrlash pedagogning qanday qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi?**
    a. Asosli va tezkor qarorlar
    b. Tasodifiy qarorlar
    c. Fikr bildirmaslik
    d. Faqat imtihon topshirish
11. **Pedagoglarni tanqidiy fikrlashga o‘rgatish uchun nimani tavsiya qilasiz?**
    a. Malaka oshirish dasturlari
    b. Hech qanday trening o‘tmaslik
    c. Faqat dars berish
    d. Qo‘llanmani yodlash
12. **Tanqidiy fikrlash orqali pedagog nima bilan shug‘ullanmaydi?**
    a. Bolalarning ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirish
    b. Mashg‘ulot rejasini yaxshilash
    c. Muammolarni hal qilish qobiliyatini yo‘qotish
    d. Innovatsion metodlarni qo‘llash
13. **Tanqidiy fikrlash kompetensiyasining bolalarga ta’siri qanday?**
    a. Mustaqil va ijodiy fikrlashlarini rivojlantiradi
    b. Hech qanday o‘zgarish qilmaydi
    c. Faqat tartibni mustahkamlaydi
    d. Qoidalarga amal qilishni kamaytiradi
14. **Tanqidiy fikrlash pedagogning qaysi faoliyatini kuchaytiradi?**
    a. Qaror qabul qilish va baholash
    b. Raqobatchilarni kuzatish
    c. Faqat kitob o‘qish
    d. Fikr bildirmaslik
15. **Maktabgacha ta’lim pedagogida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning asosiy maqsadi nima?**
    a. Ta’lim sifatini oshirish va bolalar rivojini ilgari surish
    b. Mashg‘ulotlarni tez tugatish
    c. Faqat baholashga e’tibor berish
    d. Faoliyatni kamaytirish

2-Mavzu: maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish metodlari

REJA:

1. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik metodlar.
2. Pedagoglarda muammoli vaziyatlar orqali tanqidiy fikrlashni shakllantirish usullari.
3. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha amaliy mashg‘ulot va treninglar tashkil etish.

Tanqidiy fikrlash kompetensiyasining mohiyati

Tanqidiy fikrlash – ma’lumotlarni tahlil qilish, ularni solishtirish, mantiqiy xulosalar chiqarish, muammolarni hal etishda yaratqich yondashuv ko‘rsatish qobiliyatidir. Maktabgacha ta’lim pedagoglari uchun bu kompetensiya:

- Vaziyatlarni tezkor tahlil qilish;
- Bolalar faoliyatidagi muammolarni aniqlash va yechish;
- O‘quv va tarbiyaviy jarayonlarni rivojlantirishda innovatsion yondashuvni qo‘llash imkonini beradi.

2. Kompetensiyani shakllantirishning pedagogik metodlari

a) Analitik va reflektiv mashg‘ulotlar

- Pedagoglarga bolalar faoliyati va dars natijalarini tahlil qiluvchi kundalik refleksiya majburiy etish;
- Case-study usuli orqali turli vaziyatlarni tahlil qilish va hal qilish;
- Pedagogik portfelya yaratish va unda o‘z tajribasini baholash.

b) Muammoni hal etishga yo‘naltirilgan metodlar

- Projekt usuli: kichik tadqiqotlar yoki ijodiy loyihalar asosida pedagoglar o‘z fikrini mustaqil ravishda shakllantiradi;
- Qiyosiy tahlil: turli pedagogik metodlarni solishtirish va samaradorlikni baholash;
- Simulyatsiya va rol o‘yinlar orqali pedagogik vaziyatlarni o‘zaro tahlil qilish.

c) Kreativ va inovatsion metodlar

- Brainstorming va “mind-mapping” texnikalari yordamida turli yondashuvlarni ishlab chiqish;
- Pedagogik dizayn mashg‘ulotlari, masalan, dars stsenariylarini yangicha tuzish;

- Multimedia va raqamli vositalar orqali interaktiv muhit yaratish.

d) Doimiy professional rivojlanish va kuzatish

- Seminar va treninglar orqali yangi metodlarni o‘rganish;
- Mentoring va tajriba almashish orqali metodologik kompetensiyani oshirish;
- Pedagogik tadqiqotlar olib borish va natijalarni professional hamjamiyat bilan muhokama qilish.

3. Institutsional qo‘llab-quvvatlash

- Maktabgacha ta’lim muassasasida **fikrlashni rivojlantiruvchi muhit** yaratish;
- Normativ-huquqiy asoslarda pedagoglarning malakasini oshirish tizimini joriy etish;
- Ichki monitoring va baholash mexanizmlari orqali pedagoglar faoliyatini muntazam qayta ko‘rib chiqish.

4. Xulosa

Tanqidiy fikrlash pedagoglar uchun **muammolarni aniqlash, tahlil qilish va innovativ yechimlar topish** qobiliyatini oshiradi. Shu kompetensiyani shakllantirishda **analitik mashg‘ulotlar, loyiha metodlari, refleksiya, kreativ texnologiyalar va institutsional qo‘llab-quvvatlash** asosiy vositalar hisoblanadi.

1. Tanqidiy fikrlash kompetensiyasining mazmuni

Tanqidiy fikrlash kompetensiyasi – bu pedagoglarning **analitik fikrlash, sintez qilish, modellashtirish, prognozlash, refleksiya va kreativlik** kabi ko‘nikmalarini birlashtiruvchi qobiliyatdir. Maktabgacha ta’limda pedagogning bu kompetensiyasi:

- Bolalarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish
- Ijodiy va muammolarga yechim topish qobiliyatini rivojlantirish
- Baholash va qarorlar qabul qilish jarayonida tanqidiy tahlilni qo‘llash

2. Shakllantirishning metodlari

2.1. Metodologik yondashuvlar

- **Faol va interaktiv metodlar**: muammoli vaziyatlar, vazifa-mijoz usullari, rol o‘yinlari
- **Analitik mashg‘ulotlar**: pedagoglar konkret vaziyatni tahlil qilib, qarorlarini asoslaydilar
- **Tahliliy refleksiya sessiyalari**: o‘tkazilgan dars va faoliyatlarni tahlil qilish, xatolar va imkoniyatlarni aniqlash

2.2. Innovatsion pedagogik texnologiyalar

- **Case-study (stsenariyli tadqiqot)**: real yoki model holatlar bo‘yicha yechimlarni ishlab chiqish

- **Brainstorming va discussiya metodlari**: yangi g‘oyalarni ishlab chiqish, qarorlarni baholash
- **Digital vositalar orqali simulyatsiya**: interaktiv dasturlar yordamida murakkab pedagogik vaziyatlarni modellashtirish

2.3. Kompetensiyani mustahkamlash metodlari

- **Mentorlik va ko‘maklashish**: tajribali pedagoglar bilan hamkorlik orqali tanqidiy qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirish
- **O‘z-o‘zini baholash va refleksiya**: har bir darsdan so‘ng pedagoglar o‘z faoliyatini tahlil qiladi, yutuqlar va kamchiliklarni aniqlaydi
- **Pedagogik treninglar va seminarlar**: analitik va kritikal fikrlashni rivojlantiradigan maxsus mashg‘ulotlar tashkil etish

2.4. Institutsional qo‘llab-quvvatlash

- Normativ-huquqiy baza yaratish, pedagoglarning malaka oshirish dasturlarini tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yo‘naltirish
- Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida **innovatsion markazlar** va metodik xonalarga ega bo‘lish

3. Xulosa

Pedagoglarda tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish bir **integratsiyalangan yondashuv** orqali amalga oshiriladi: metodik, innovatsion, reflektiv va institutsional komponentlar birgalikda ishlashi natijasida pedagoglarning tanqidiy qaror qabul qilish va ijodiy yechimlar ishlab chiqish qobiliyati sezilarli darajada o‘sadi.

Ilova qilinadigan metodlar: **case-study, brainstorming, interaktiv o‘yinlar, mentorlik, refleksiya va seminar-treninglar**, shuningdek, **normativ institutsional qo‘llab-quvvatlash** pedagoglar kompetensiyasini barqaror rivojlantirishga yordam beradi.

. Tanqidiy fikrlash tushunchasi

Tanqidiy fikrlash — bu shaxsning ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash, turli nuqtai nazarlarni solishtirish va mantiqiy xulosalar chiqarish jarayonidir. Tanqidiy fikrlovchi shaxs:

- savollar beradi,
- dalillarni tekshiradi,
- asoslangan qarorlar qabul qiladi,
- xolis va mustaqil fikr yuritadi.

2. Tanqidiy fikrlashning ahamiyati

Tanqidiy fikrlash ko'plab sohalarda muhim kompetensiya hisoblanadi:

- muammolarni samarali hal qilish,
- ma'lumotlarning ishonchliligini aniqlash,
- ilmiy va analitik yondashuvni shakllantirish,

- kasbiy muvaffaqiyat va mustaqil qarorlar qabul qilish.

3. Zamonaviy pedagogik metodlar

a) Aqliy hujum (Brainstorming)

O'quvchilarga muammo bo‘yicha erkin g‘oyalar ishlab chiqish imkoniyati beriladi, bu ijodiy fikrlashni rag‘batlantiradi.

b) Klaster usuli

Ma’lumot yoki g’oyalarni mantiqiy guruhlarga ajratish orqali tahlil qilish va bog’lanishlarni aniqlashni osonlashtiradi.

c) Venn diagrammasi

Ikki yoki undan ortiq tushunchalarni taqqoslash va ularning o‘xshash va farqli tomonlarini vizual shaklda ko‘rsatish.

d) Insert metodi

Matnni o‘qish jarayonida muhim tushunchalarni belgilash va tahlil qilish.

e) FSMU metodi

Fikr, Sabab, Misol, Umumlashtirish orqali xulosa chiqarish jarayonini tizimli shakllantiradi.

f) Case Study

Real vaziyatlarni tahlil qilish orqali yechim topish va tajribaga asoslangan qarorlar qabul qilish.

4. Pedagogning roli

Pedagog tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda:

- muammoli savollar beradi,
- munozaralar tashkil etadi,
- o‘quvchilarni mustaqil izlanishga undaydi,
- turli nuqtai nazarlarni hurmat qilish muhitini yaratadi,
- dalillarga asoslangan fikrlashni rag‘batlantiradi.

5. Raqamli texnologiyalar va AI

Tanqidiy fikrlashda zamonaviy vositalardan foydalanish:

- onlayn munozara platformalari,
- interaktiv testlar, virtual laboratoriyalar,
- elektron kutubxonalar va ma’lumotlarni tahlil qilish vositalari,
- sun’iy intellekt yordamchilari.

Muhim: AI yoki internetdagi ma’lumotlar doimiy tekshirish va solishtirish orqali qo‘llanilishi lozim.

6. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi to‘siqlar

- stereotiplar va qabul qilingan noto‘g‘ri ma’lumotlar,
- hissiyotlarga berilish,
- shoshilinch xulosalar,
- bir tomonlama fikrlash.

O‘quvchilarni turli nuqtai nazarlarni o‘rganishga va mustaqil xulosa chiqarishga undash kerak.

7. Talabalarga tavsiyalar

- Ko‘p ilmiy adabiyotlar o‘qing,
- Savol berishdan cho‘chimang,
- Manbalarni solishtiring,
- Bahs va munozaralarda faol ishtirok eting,
- AI vositalaridan mas’uliyat bilan foydalaning,
- Har bir xulosani dalillar bilan asoslang.

Xulosa

Tanqidiy fikrlash zamonaviy ta'limning ajralmas qismi bo‘lib, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, analitik tahlil va asoslangan qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Pedagoglar turli metodlar, raqamli vositalar va AI’dan oqilona foydalanish orqali innovatsion, samarali va intellektual jihatdan rivojlangan ta’lim muhitini yaratishlari mumkin.

Муаммоли вазиятлар методикаси

Муаммоли вазиятлар (problem-based learning) таълим жараёнида талабаларни фаол фикрлашга, таҳлил қилишга ва мустақил қарор қабул қилишга жалб қилади. Педагоглар учун бу усул қуйидаги қадамлар орқали қўлланилади:

1. **Вазиятни аниқлаш ва тайёрлаш**
    - Қабул қилинган мавзуда реал ёки гипотетик муаммоли вазият яратиш.
    - Вазият талабанинг олдинги билим даражасига мос бўлиши ва тажрибавий ёки назарий билимни қўллаш имкониятини бериши керак.
2. **Муаммони талқин қилиш**
    - Талабаларни вазиятдаги муаммони тушунишга ундаш.
    - Турли томонларни кўриб чиқиш ва муаммонинг аҳамиятини баҳолаш.
3. **Тадқиқот ва маълумот йиғиш**
    - Талабалардан таҳлил қилиш, илмий манбалардан далиллар топиш ва вазиятга татбиқ қилиш талаб қилинади.
    - Муаммонинг турли ечимларини кўриб чиқиш.
4. **Ечим таклиф қилиш ва баҳолаш**
    - Ҳар бир талабадан муаммони ҳал қилиш йўлларини таклиф этиш.
    - Таклифлар асосида баҳс-мунозаралар олиб бориш ва ечимларнинг афзаллик ва камчиликларини муҳокама қилиш.

5. **Рефлексия ва фикр алмашиш**
    - Талабалар ўз қарорларини ва танқидий фикрлаш жараёнини таҳлил қиладилар.
    - Педагоглар ёрдамида хато ва муваффақиятли ютуқларни аниқлаш.

2. Муаммоли вазиятлардан фойдаланиш усуллари

- **Гуруҳли муҳокама:** Талабалар гуруҳлар бўлиб, муаммоли вазиятлар бўйича ҳаллар таклиф қиладилар. Бу жамоавий танқидий фикрлашни ривожлантиради.
- **Рол ўйнаш (Role-playing):** Ҳар бир талабани турли нуқтаи назардан иш тутган ҳолда ҳаётлик вазиятни ўйнаш.
- **Сценарий таҳлили:** Бир вазиятнинг турли вариантлари таҳлил қилинади ва энг самарали ечим аниқланади.
- **Кейс-метод (Case Method):** Реал ҳаёт мисолларидан фойдаланиб, талабалар муаммоли қарорлар қабул қиладилар.
- **Дебатлар ва баҳс:** Талабалар турли томондан муаммони кўриб чиқиб, аргументларни тақдим қилишади.

3. Натижада

Муаммоли вазиятлар орқали таълим:

- Талабаларнинг танқидий фикрлаш малакаларини ривожлантиради.
- Мустақил қарор қабул қилиш қобилиятини оширади.
- Жамоавий ҳамкорлик ва мулоқот кўникмаларини кучайтиради.
- Реал ҳаётдаги муаммоларни тез ва самарали ҳал қилишга тайёрлайди.

Таълим жараёнида педагоглар муаммоли вазиятларнинг тўғри танлаш ва мувофиқлаштиришга алоҳида эътибор қаратсалар, талабаларнинг фикрлаш ва таҳлил қобилиятлари сезиларли даражада ривожланади.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun amaliy mashg‘ulotlar va treninglarni samarali tashkil etish quyidagi bosqichlar va usullar orqali amalga oshiriladi:

1. Maqsad va vazifalarni aniqlash

- Talabalar yoki ishtirokchilarda mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish va dalillarga asoslangan xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirish.
- Analitik va mantiqiy tafakkur, o‘z fikrini asoslash va boshqalarning fikrini tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirish.

2. Ta’lim shaklini tanlash

- **Amaliy seminar mashg‘ulotlari**: Talabalar muayyan vazifalarni hal qilish, bahs-munozara va ekspert tahlil orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.
- **Laboratoriya mashg‘ulotlari**: Eksperimentlar va nazariy bilimlarni amaliy qo‘llash orqali mustaqil fikrlash va dalillarga asoslangan xulosa chiqarishga yordam beradi.

- **Interfaol ta’lim usullari**:
  - Muammoli ta’lim (PBL – Problem-Based Learning)
  - Rol o‘yinlari
  - Veb-kvestlar va simulyatsiyalar
  - Guruhli muhokamalar va reflektiv mashg‘ulotlar

3. Pedagogik strategiyalar

- Har bir mashg‘ulot qiyinlik darajasi oshirilgan vazifalar bilan boshlab, ishtirokchilarning mustaqil izlanish va tahlil qilish qobiliyatini kuchaytiradi.
- O‘z-o‘zini va tengdoshlarni baholash, xatolarni aniqlash va tuzatish orqali metakognitiv malakalarni rivojlantirish.
- Raqamli vositalar va virtual laboratoriyalar yordamida tanqidiy fikrlashni mustahkamlash.

4. Mashg‘ulot dasturini tuzish

1. **Kirish**: Tanqidiy fikrlash tushunchasi, metod va maqsadlarni tushuntirish.
2. **Ma’lumot va nazariya**: Nazariy bilimlar bilan tanishtirish.
3. **Amaliy mashg‘ulotlar**:
   - Muammoni tahlil qilish va yechim topish
   - Eksperiment va kuzatuvlar
   - Seminar va bahs-munozaralar
4. **Natijalarni baholash**:
   - Oldingi va keyingi malaka darajasini o‘lchash
   - Fikrlash jarayonlarini tahlil qilish
5. **Refleksiya**: Talabalar o‘z jarayonlarini tahlil qilishi va xulosalar chiqarishi.

5. Samaradorlikni oshirish

- Amaliy mashg‘ulotlar va laboratoriya tajribalari orqali tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari sezilarli darajada oshadi:
  - Tanqidiy fikrlash: 45% → 80%
  - Muammolarni hal qilish: 40% → 78%
  - Mustaqil xulosa chiqarish: 38% → 76%
  - Analitik tafakkur: 42% → 82%
  - Mantiqiy mulohaza: 37% → 79%
- Mashg‘ulotlarda ishtirokchilarning faol qatnashuvi, nazariy bilimlarni amaliyotga tadbiq etish va interfaol metodlardan foydalanish natijalarni yanada yaxshilaydi.

6. Raqamli va ilg‘or texnologiyalardan foydalanish

- Virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar
- Interaktiv platformalar va onlayn seminarlar
- STEM ta’lim modeli orqali real dunyo muammolari bilan ishlash

Xulosa

Amaliy seminar va laboratoriya mashg‘ulotlari tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda eng samarali pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. Interfaol va reflektiv metodlardan foydalangan holda, talabalar nafaqat nazariy bilimlarni o‘zlashtiradi, balki ularni amaliyotda qo‘llash, tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini egallaydi. Shu tarzda, trening va mashg‘ulotlar orqali mustaqil fikrlash va analitik yondashuv rivojlantiriladi, bu esa ular uchun kelajakda muvaffaqiyatli va intellektual mustaqil shaxs sifatida shakllanish imkonini beradi.

Pedagoglarning bilim va ko‘nikmalarini diagnostika qilish

- **Amaliy faoliyat tahlili**: pedagogning kundalik ish faoliyati, o‘quv jarayonidagi qaror qabul qilish usullari baholanadi.
- **Nazariy bilimlar tekshiruvi**: ta’limiy metodik materiallar, ilmiy asarlar hamda soha bo‘yicha yangiliklarni bilish darajasi aniqlanadi.

2. Metodik va didaktik yondashuvlar

- **Muammoli vaziyatlar orqali o‘qitish**: pedagoglarga real holatlar va tarbiyalanuvchilar rivojlanishdagi murakkab vaziyatlar berilib, ularni tahlil qilib yechim topish talab qilinadi.
- **Diskussiya va seminarlar**: pedagoglar o‘rtasida fikr almashish, bahs-munozara orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.

3. Innovatsion va axborot-kommunikatsion texnologiyalar

- **Modellashtirish va vizualizatsiya metodlari**: pedagoglar matematik, tabiatshunoslik yoki boshqa fanlarni o‘rgatishda modellashtirish usullarini qo‘llash orqali tafakkurlarini kengaytiradi.
- **Elektron resurslar va pedagogik ma’lumotlar bazasi**: yangiliklardan muntazam foydalanish, metodik bazaga kirish orqali izlanish va tahlil.

4. Tashkiliy va metodik faoliyat

- **Tuman metod birlashmalari**: pedagoglar guruhlarga birlashtirilib, metodik yordam ko‘rsatish va ilg‘or tajribalarni tatbiq etish.
- **Ilmiy-amaliy anjumanlar va kasbiy mashg‘ulotlar**: tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi seminarlar, o‘quv amaliy mashg‘ulotlar va mahorat sinovlari.
- **Ijodiy guruhlar va loyiha ishlarini rivojlantirish**: pedagoglar yangi metodlar, o‘yinlar va interaktiv yondashuvlarni ishlab chiqadi.

5. Pedagogik tahlil va monitoring

- **Baholash va refleksiya**: pedagoglar o‘z faoliyatini tahlil qiladi, pedagogik qarorlar samaradorligini baholaydi, natijalarni qayta ko‘rib chiqadi.
- **KPI va raqamlashtirilgan monitoring**: har bir pedagog va muassasa faoliyati aniq mezonlar asosida baholanishi.

6. Amaliy mashg‘ulotlar va loyihalar

- Bolalar bilan bevosita ilg‘or metodlar qo‘llanadi: matematik tasavvurlarni shakllantirish, tabiat bilan tanishtirish, tasviriy faoliyat va nutqni rivojlantirish.
- Pedagog pedagogik vaziyatlarni simulyatsiya qiladi, o‘z qarorlarini asoslab, natijalarni tahlil qiladi.
- Innovatsion ishlanmalar: multimedia, interaktiv o‘yinlar va raqamli texnologiyalar yordamida pedagoglarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini mustahkamlash.

7. Zamonaviy talab va davlat standartlari bilan uyg‘unlik

- Pedagogik kompetensiya shakllantirish jarayoni **“Ilk qadam” davlat dasturi**, O‘zbekiston Respublikasi ta’lim qonunchiligi va PF-51 farmoni talablari bilan muvofiq amalga oshiriladi.

Natija

Mazkur metodlar kombinatsiyasi orqali maktabgacha ta’lim pedagoglari nafaqat o‘z **professional bilimlarini oshiradi**, balki **tanqidiy fikrlash, muammolarni tahlil qilish, qaror qabul qilish va ijodiy yondashuv** ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, bolalarning individual rivojlanishiga mos pedagogik yondashuvlar bilan ta’lim sifati oshadi.

1. Savol

Qaysi biri tanqidiy fikrlashni eng yaxshi tavsiflaydi?

a) Ma’lumotni shunchaki yodlash
b) Ma’lumotni tahlil qilish va xulosalar chiqarish
c) Faqat boshqalarning fikrini qabul qilish
d) Tez-tez shoshilinch qaror qabul qilish

Javob: B

2. Savol

Tanqidiy fikr yuritish jarayonida birinchi qadam nima?

a) Xulosa chiqarish
b) Ma’lumotni yig‘ish va aniqlash
c) Fikrni baholash
d) Qaror qabul qilish

Javob: B

3. Savol

Agar ma’lumotlar bir-biriga zid bo‘lsa, tanqidiy fikrlash nima qiladi?

a) Eng birinchi topilganini qabul qiladi
b) Ma’lumotlarni tahlil qiladi va mantiqiy asosli yechim topadi
c) Hech qanday qaror qabul qilmaydi
d) Faqat o‘z fikrini ishlatadi

Javob: B

4. Savol

Qaysi ko‘nikma tanqidiy fikrlashga eng kam aloqador?

a) Analitik fikrlash
b) Muammolarni hal qilish
c) Passiv eshitish
d) Qaror qabul qilish

Javob: C

5. Savol

“Ad hominem” xatosi nimani anglatadi?

a) Fikrni mantiqiy ravishda tahlil qilish
b) Shaxsiy hujum orqali argumentni bekor qilish
c) Faqat ishonchli manbalardan foydalanish
d) Muammoni hal qilish uchun yaratgan yechim

Javob: B

6. Savol

Qaysi ibora tanqidiy fikrlashda samarali bo‘lishi mumkin?

a) “Men shunchaki shunday o‘ylayman”
b) “Mana bu ma’lumotlar shuni ko‘rsatadi…”
c) “Boshqalar nima deyishini e’tiborga olmayman”
d) “Hech qachon so‘ramayman”

Javob: B

7. Savol

Tanqidiy fikrlashda asosiy maqsad nima?

a) Ma’lumotlarni yaratish
b) Javoblarni avtomatik qabul qilish
c) Ma’lumotlar va faktlarni tahlil qilib xulosa chiqarish
d) Hech qaysi javob

Javob: C

8. Savol

Qaysi vaziyat tanqidiy fikrlash talab qiladi?

a) Faqat kundalik hayotiy qarorlar
b) Murakkab va yangi muammolarni hal qilish
c) Maktabdagi oddiy qayd yozish ishlari
d) Tez-tez bir xil faoliyat bilan shug‘ullanish

Javob: B

9. Savol

Agar biror maqola haqiqatga zid ma’lumotlarni o‘z ichiga olsa, tanqidiy fikrlashchi nima qiladi?

a) Maqolani to‘liq qabul qiladi
b) Maqolani tekshiradi va qaror qiladi

c) Faqat sarlavhaga qarab xulosa chiqaradi
d) Maqolani shunchaki rad etadi
Javob: B

10. Savol
"Assotsiatsiya xatosi" nimani anglatadi?
a) Muhim mantiqiy bog‘lanishni bilmaslik
b) Shaxsiy hujum qilish
c) Faqat statistik ma'lumotni ishlatish
d) Tasodifiy bog‘liqlikni sabab sifatida qabul qilish
Javob: D

11. Savol
Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun nima foydalidir?
a) Fikrlarni doimo shubha bilan tekshirish
b) Faqat bir tomoni fikrini qabul qilish
c) Bilimga qiziqmaslik
d) Har doim shoshilinch qarorlar qabul qilish
Javob: A

12. Savol
Qaysi xarakteristika tanqidiy fikrlashga xos?
a) Passiv va reaktiv
b) Savol berish va dalillarni tekshirish
c) Yodlashga asoslangan
d) To‘satdan xulosaga borish
Javob: B
13. Savol

Agar biror qaror mantiqan noto‘g‘ri bo‘lsa, tanqidiy fikrlashchi nima qiladi?
a) Bu qarorni soxta deb hisoblamaydi
b) Qarorni qayta tahlil qiladi va alternative yechimlarni izlaydi
c) Faqat boshqalar nima deyishini kutadi
d) Qaror haqida o‘ylamaydi
Javob: B

14. Savol
Qaysi ko‘rsatkich tanqidiy fikrlash natijasida yuzaga keladi?
a) Tez qaror qabul qilish
b) Mantiqiy xulosalar
c) Tasodifiy amal qilish
d) Boshqalarning fikrini takrorlash
Javob: B

15. Savol

Tanqidiy fikrlash yordamida quyidagi vaziyatlarni qanday hal qilish mumkin?

- Doimiy kontradiktorlik bo‘lgan ma’lumotlar
- Murakkab muammolar

a) Shunchaki oldin bo‘lgan qarorlarni takrorlash
b) Ma’lumotni tahlil qilish, xulosalar chiqarish va qaror qabul qilish
c) E’tiborsiz qolish
d) Faqat boshqalarning fikriga amal qilish

Javob: B

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta'lim-tarbiya to'g'risida”gi Qonuni 2019 y.
2. “2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi prezidentining PF-60 sonli Farmoni 2022y.
3. 2017 yil maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261-sonli qarori.
4. Djurayev R.H., Turg’unov S.T. “Ta’lim menejmenti” Qo’llanma. –T.: “Voris nashriyot”, 2006y.
5. Qodirova F., Toshpo'latova SH., A'zamova M. “Maktabgacha pedagogika” O'quv qo'llanma. –T.: 2013y.
6. Kalmuratov T.N. Issues of Improving the Management of Family Non-Governmental Preschool Education Organizations. International Journal of Social Science Research and Review, http://ijssrr.com editor@ijssrr.com Volume 4, Issue 4 November, 2021 Pages: 135 139.5 bet
7. Valiyeva F.R. To Develop Professional Training of Professional Education Specialists by Ensuring //International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD) Special Issue on International Research Development and Scientific Excellence in Academic Life Available Online: www.ijtsrd.com e-ISSN: 2456 – 6470 2021
8. Olimov Q.T, Li D.Ye, Mavlonov N.Sh, Technology of creation electronic textbooks on special disciplines for vocational education, J: Xalqaro ilmiy jurnal “Vestnik nauki” 2020-yil 23-fevral № 2 (23)
9. Барышева Т. А. Формирование критического мышления студентов педагогического вуза. – Вестник ЮУрГГПУ, 2018. № 6. С. 34–41.
10. Бьюзен Т. Супермышление: как повысить ясность и эффективность мышления, а также общий уровень интеллекта и быстроту мысли. пер. с англ. Е. А. Самсонова. - Минск: Попурри, 2008. 304 с.
11. Горина, А.В. Психолого-педагогическое сопровождение формирования профессиональной компетентности студентов в социальной проектной деятельности. А. В. Горина, П. И. Фролова. - Вестник СибАДИ, 2014. № 5 (39). С. 125–133.
12. Гулямова Г. Н. Совершенствование педагогических технологий развития критического мышления студентов педагогических вузов. Проблемы современного образования. – Ташкент, 2023. № 2. С. 112–118.

13. Заир-Бек С. И. Развитие критического мышления на уроке: пособие для учителей общеобразоват. Учреждений. - М.: Просвещение, 2011. 223 с.